Simon Ferenc

Angyali alakváltozatok – Dömötör Mihály a téridő fénypoétája[1]

Az „aiszthészisz" ógörög szó, amelyből az esztétika szavunk ered, jelentése pedig 'láthatóvá, érzékelhetővé tétel', vagyis a művészet alapvető paradoxonát fogalmazza meg, hiszen annak lényege a láthatatlan láthatóvá tétele. Tehát a műalkotásnak valamilyen érzékszervünkkel fölfoghatónak kell lennie, mert anélkül nem jön létre. A mű Hegel szerint: „a szellem érzéki látszása". Ugyanakkor az alkotás – bár valamilyen formában fizikai jelenség: látható, hallható, tapintható – mégsem az anyagban létezik, hanem az alkotó és a befogadó lelkének interakciója hozza létre. A betű a könyvben, a kép a falon, a fénykép a memóriában, majd kinyomtatva a keretben, a hangjegy a kottában csak „piszok" a papíron, mert csak és kizárólag az olvasásban, a szemlélésben, a megszólaltatásban és a meghallgatásban válik érzékelhetővé. Csak ha elidőzünk a műnél. Ha részt veszünk benne. Ha ráhagyatkozunk. Az esztétikai tapasztalat: titokzatos alakváltozások sorozata. Ez az átalakulás a metamorfózis. Ezért ez a kiállítás címe. Természetesen ez is görög szó. Előtagja a „meta" valami utánit jelent, a morfé pedig az *'alak'*, tehát az *alak* utánit, az át*alak*ulást, az átváltozást jeleníti meg, ahogyan a művész lelkében ki-*alak*ul a műalkotás – ezt nevezhetjük ihletnek, teremtő képzeletnek, szemléleti egésznek – majd ezt követi az *alak*-ítás, az *alak*-adás. A művész ekkor tényleg nagyot *alak*-ít: *alak*kal ruházza fel az alaktalant, az amorfot, a szemléletünk számára hozzáférhetetlent, mert a valóság átláthatatlanul kusza és végtelenül töredezett. Ezért mondja József Attila: „Műalkotáson kívül egészet soha nem szemlélünk." Ez a folyamat a megformálás: a poiészisz, ebből ered a poézis, a költészet, a poétika szavunk, hiszen ez a megköltés folyamata. Eredetileg a fazekas korongozását jelentette, ahogyan az amorf agyagtömbből korsó lesz. A porból és a sárból pedig ember. Az isteni és az emberi teremtés rokonságát, ugyanakkor óriási léptékbeli különbségét is

Simon Ferenc (1961) magyar szakos gimnáziumi mestertanár a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnáziumban. Kötete: *A „Columbo-módszer". Tanulmányok és kritikák.* Polgári Hódmezővásárhelyért Alapítvány, 2020.

1 Elhangzott 2024. szeptember 14-én a Párbeszéd Házában Budapesten, Dömötör Mihály fotóművész *Metamorfózis, a földre szállt angyalok* című kiállításának megnyitóján.

érzékelhetjük itt. A művész szemléleti egésze teremti meg a szem-(l)életét, a gondolat fényárnyékát, ami megsűríti a fekete és a fehér igazi színárnyalatait, ezért lesz sokszínű és sokjelentésű, ami monokróm. Ezért készít fekete-fehér fotókat Dömötör Mihály. És ezzel teljesíti be Gink Károly kérését, aki 1973-ban így dedikálta neki *Ithaka* című könyvét: „Dömötör Mihálynak, akinek kívánom, hogy lásson és láttasson."

A művész 1950-ben született Hódmezővásárhelyen, a művészetek, az alföldi festészet, Tornyai János városában; tizenhét éves korában kezdett fényképezni. 1980 és 2015 között a szegedi Móra Ferenc Múzeum műtárgyfotósaként – amit Pelbárt Jánostól és Nagygyörgy Sándortól tanult – láttatta régi korok kultúrájának tárgyi emlékeit. Vallomása szerint nagy hatással volt és van rá Heidegger *Lét és idő* és *A műalkotás eredete* című írása, amely meghatározza lét- és művészetelméleti gondolkodását. A művészi megismerés a valóságon túlit, a dolgok által elfeledett igazságot kívánja felfedni, így téve érzékelhetővé az egyébként érzékszerveinkkel felfoghatatlant.

Az első metamorfózis akkor történik, amikor a művész lelket lehel az anyagba: a kőtömbből, a fából szobor lesz. A második, amikor Dömötör Mihály fényfestészete révén az angyalszoborról – önmagán túlmutató jelentést hordozó – angyalfénykép készül. Dömötör Mihály a téridő festője, a fény és az árnyék, a fekete és a fehér árnyalatainak poétája. A fényképezőgép a fotóművész ecsetje, ezzel hordja fel az anyagot a képre, amelynek két összetevője van: a tér, vagyis a szemlélet, a képkivágás, a nézőpont; hogy honnan, mikor, mit és hogyan fotóz, lát és láttat. És az idő, például az expozíciós idő, amiből a fény és az árnyék alakul. A fotó a leggyorsabb, a másodperc töredéke alatt létrejövő alkotás. Amikor Dömötör Mihály meglátja például a prágai temetőben az egyik angyalábrázolást, kiválasztja a teret és az időt, a fénykép elkészül, majd az utómunkálatokkal finomítja a képet, hiszen a költők is javítanak. A harmadik metamorfózis akkor következik be, amikor a fénykép által érzékelhetővé tett lélek, az immár látható láthatatlan a befogadó lelkében jelentéseket *alak*ít ki. Ez természetesen nem azonos a művet kiváltó lélekkel, hiszen a mű – elkészülte után – önálló életre kel. De csak akkor, ha befogadjuk. A művek és a szövegek értelmezésével a hermeneutika foglalkozik, ami érdekes módon, de nem véletlenül, szintén „angyali tudomány". A szó Hermész nevéből ered, aki az istenek hírnöke, szárnyas sarut hord és kétágú kígyós botján angyalszárny van. „Aki megért, / és megértet, / egy népet megéltet" (Kányádi Sándor: *Játszva magyarul*). Ezt teszi a művész, és ha – miképpen a nyelv is mondja – „isteni tehetség", akkor kapcsolatban áll a följebbvalóval, hiszen tőle kapta az emberi teremtés képességét, amikor a semmiből teremt világokat, vagyis olyan műalkotásokat, amelyek részesítenek „a létben való gyarapodásban" (Gadamer).

A különböző helyeken és formában talált angyalábrázolásokon nem maga az angyal, hanem annak jelképe, az angyalság válik érzékelhetővé. Nem az angyal, hanem a jel jelentése. Ezért nem annyira lényeges, hogy az angyalszobrok művészi értéke milyen. Mert a szimbólumban a jelentés a jel fölé nő. Hiszen nem

szobor, hanem angyalfotókiállítás megnyitóján vagyunk. A különböző időben készült angyalszobrok és domborművek és a róluk készült fotók különleges létezőt ábrázolnak. Az angyalok legjobb meghatározását Weöres Sándor *A teljesség felé* című művében adja meg: „A személyiség-mögötti végtelen áramokat a keresztények angyaloknak, az ógörögök isteneknek, az indek dévákat nevezik. […] Az egyéniségbe-süppedt mai ember elvesztette az angyalokról való tudást; nem hisz a levegőből leereszkedő láthatatlan szárnyasokban, és ebben igaza is van. Csakhogy nem tud arról, hogy személyisége és lelke nem azonos; arról, hogy időbeli személyisége mögött rejlik a nem-időbeli lélek, mely nem valakinek a lelke, hanem tagolatlan, határtalan; s a léleknek különféle megnyilvánulásai az angyalok." Az angyalok tehát nem az időben és nem is a személyiségünkben léteznek, hanem azon kívül, nem az órával mérhető, fizikai időben, a kronoszban, hanem a fizikai időn túli, metafizikai időben, a kairoszban, az Isten által rendelt kegyelmi időben. Ahogyan a *Prédikátor könyvé*ben olvassuk: „ΤΟΙΣ πᾶσι χρόνος καὶ καιρὸς τῷ παντὶ πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν." „Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub caelo." „Mindennek rendelt ideje van, és ideje van az ég alatt minden akaratnak" (Préd. 3, 1).

Dömötör Mihály: Metamorfózis: a földre szállt angyalok-sorozat, 2017–2018